

ISBN: 978-625-7587-30-3

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 505

Düşünce

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Dizi Editörü
Yusuf Genç

Yayıma Hazırlayan
Ümit Aksoy

Düzeltili
M. Fatih Kutan

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

1. BASKI

Temmuz 2021
İstanbul

Ketebe Yayınları
Sertifika No. 49619
Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212.612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad.
No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok
Kat: 2 34310 Haramidere -
Avcılar / İstanbul Sertifika No: 44452
Tel: 212.412 17 00

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Türkiye’de Modern Bilincin Oluşumu

Modernleşmenin Fenomenolojisi ve
Türk Modernleşmesi

YAKUP KAHRAMAN

KETEBE

Yakup Kahraman

1976 yılında Bayburt'ta doğdu. Atatürk Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Aynı bölümde yüksek lisans yaptı. 2012 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde "Modern Türk Düşüncesinde Felsefi Hermenötik Bilincin Gelişimi" adlı doktora teziyle "Doktor" unvanını aldı. 2013 yılından itibaren, Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... 7

MODERN BİLİNCİN ÖZELLİKLERİ

Modern Bilincin Pratiği Olarak Modern Tavrı..... 11

Modern Bilincin Kendisini Eskiye (Gelenek)
Göre Konumlandırması..... 18

Modern Bilincin Zamanı Kavrayış Biçimi Olarak İlerleme..... 35

Modern Bilincin Alan ve İçerik Belirleyicisi Olarak
Otonom Akıl..... 39

Otonom Aklın Doğal Refleksiyonu Olarak Doğal
Din ve Laiklik..... 44

Otonom Aklın İnanç Değeri Olarak Bilimcilik..... 58

MODERN BİLİNCİN KONUMLANMA SÜRECİ OLARAK TANZİMAT ve MEŞRUTİYET DÖNEMİ

Tanzimat Dönemi Yenileşme Çabalarının Modern
Bilincin Konumlanmasına Etkisi..... 67

Meşrutiyet Dönemi Yenileşmelerinin Modern Bilincin Konumlanmasına Etkisi.....	110
Siyaset Zeminini Dönüştürücü Bir Güç Olarak Modern Bilinç	116
Entelektüel Zemini Dönüştürücü Bir Güç Olarak Modern Bilinç	129

MODERN BİLİNCİN ANLAMLANDIRILMA SÜRECİ OLARAK CUMHURİYET DÖNEMİ

Modern Bilincin Temeli Olarak Seçkin ve Tasarımcı Yaklaşım.....	157
Tasarımcı Bilincin Yansıması Olarak Eski-Yeni Dikatomisi Üzerinden Kimlik İnşası	173
Tasarımın İdeal Nesnesi Olarak Medeniyet.....	196
Toplumu Biçimlendirmenin Aracı Olarak Laiklik ve Bilimcilik.....	219
SONUÇ	243
KAYNAKÇA	251

ÖNSÖZ

Avrupa’da, 16. yüzyıldan itibaren yaşam pratiklerinin daha önce görülmemiş biçimde değişimi ile başlayan ve günümüze kadar devam eden süreç, bütün halinde *modernlik* olarak tanımlanmaktadır. Bilim etkinliklerinin yaşamın içerisine dâhil olması ve yeni ekonomik yapı, bu değişimin öncülü olarak değerlendirilebilir. Yerel ve geleneksel yaşam tarzları kadar kurumsal alanların da değişime zorlandığı bu yeni durumda mitolojik, dini unsurların etkisi azalmış; akıl, doğa bilimsel veriler ve yöntem, anlamı oluşturmak için yeni referans kaynakları olmuştur.

Varlık ve bilginin mahiyetini de önceki birikimden farklı tanımlayan bu yaklaşım hukuk, eğitim, sanat, ahlak, siyaset, din gibi alanların yeniden tasarlanmasını beraberinde getirmiştir. Geçmiş dönemlerden farklı olarak bireysel ve toplumsal yapı, doğa bilimleri yönteminden ilham alan akıl ile biçimlendirilecek tasarım nesnesi olarak değerlendirilmiştir. Buna göre oluşan yeni yapıların “evrensel” ve “nesnel” olduğu iddia edilmiştir. Bu iddianın sahibi olan düşünür ve siyaset adamları toplumsal mutabakata ihtiyaç duymadan bütün bireyler için mutlak doğruluk değeri taşıdığını savundukları düşünce

sistematliğini ve kurumsal yapıları kendi toplumları ve başka toplumlar için ideal model olarak tavsiye ve dikte etmişlerdir.

Böylece modern bilinç, zaman ve mekân faktörünü etkisiz eleman olarak değerlendirip, tasarlanan rasyonel modellerin bütün zeminlerde aynı şekilde kendisini göstereceğini varsaymaktadır. Bu bakış açısıyla Türk modernleşmesini anlamaya çalışan gerek yabancı gerek Türk düşünürler, modernleşmenin uygulandığı Osmanlı-Türk toplumsal zeminini, entelektüel çevreyi, siyasi yapıları sanki tabiattaki bir maddenin değişimini inceler gibi “doğal” bir süreç olarak, kısmi modernleşmeden bütüncül bir modernleşmeye doğru kararlılıkla ilerlediği varsayımı ile ele almışlardır. Modernleşmenin kaçınılmaz bir süreç olduğu konusunda herhangi bir *tereddüdün* bulunmadığı bu bakış açısı, modern uygulamalar ile bu uygulamaların yansımaları arasındaki diyalektiği, toplum ve düşünce dünyamızda diğer toplumlardan farklı olan otantik modernleşme tecrübesini görmemizi engellemektedir.

Belirtmemiz gerekir ki modernlik ve modern bilinç, Osmanlı-Türk anlam dünyasında bir anda ortaya çıkan bir yönelim değildir. İkinci olarak, son dönem Osmanlı yaşamında ve düşünce dünyasında modern unsurlar alınılanırken, içinde bulunulan düşünce ve yaşam dünyasının renklerini de üzerinde barındırmaktadır. Modernlik, zaman içerisinde, varolan düşünsel-toplumsal yapı ile etkileşime geçerek Avrupa’dan farklı bir şekilde kendini göstermiştir. Modernliğin yaşam ve düşünce geleneğimizde nasıl bir yer tuttuğunu anlamak için bu sürecin hangi anlam kodları ile idrak edildiğini ortaya koymak son derece önemlidir.

Monolitik bir tavırla, yalnızca modern düşüncenin ölçüleri ile Osmanlı-Türk modernleşme tecrübesini anlamaya çalışan düşünürler zorunlu olarak- modernleşme sürecinin ve modern bilincin “çatışmacı” bir tarzda ilerleyerek kendisini kabul ettirdiği gibi fizikalist bir bakış açısından kurtulamaya-

caktır. Hâlbuki toplum ve düşünce geleneğimizde modernleşmenin ve modern bilincin kesin çizgiler ve somut veriler ile belirlemeyeceğimiz bir varoluş macerası bulunmaktadır. Bu maceranın konumlandığı ve anlamlandığı zeminin gösterilebilmesi bizim Türk modernleşmesini *hermenötik* bir tavırla kopuş ve devamlılık tezinin ötesinde yeniden yorumlamamıza imkân verecektir. Bunun yapılabilmesi için modernliğe nasıl bakıldığının, modern düşüncenin hangi perspektifle benimsendiğinin anlaşılması oldukça önemlidir.

Bu çalışmada modern bilincin Türk düşüncesinde tam olarak ne zaman ve nasıl başladığının kesin çizgilerle tespit edilmesi gibi bir çaba bulunmamaktadır. Bunun yerine Osmanlı'nın son ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde modern bilincin hangi zemin ile diyalektiğe girip kendisini nasıl konumlandığı ve anlamlandığı sorgulanmaktadır.